

A globális múzeum-igazgató portréja

Pallag Zoltán

András Szántó: *The Future of the Museum. 28 Dialogues*, Hatje Cantz Verlag, Berlin, 2020, 317 oldal, 19,9 euró

A múzeum jövője
28 beszélgetés
Szántó András

A múzeum háborús övezet. Évek óta világosan látszik, hogy milyen erővonalak mentén zajlanak a harcok, hogy a nemzetközi múzeumi világ milyen aktuális kihívásokkal szembesül. Kezdeni kell valamit a faji és nemi egyenlőtlenségekkel, a környezeti válsággal, a nyugati művészeti kánon dominanciájával, a gyarmatosítás örökségével, az anyagi források elapadásával és a koronavírus okozta bezárásokkal és látogatószám-csökkenéssel. És mégis, ebbe a háborús övezetbe szemlélődni és feltöltődni járnak az emberek. Jó lesz tehát óvatosnak lenni a szekrényekből előkerülő csontvázakkal.

A vírusnak köszönhetően a múzeumoknak egyre erőteljesebb és kreatívabb megoldásokat kell alkalmazniuk annak bizonyítására, hogy léteznek, ami jót tesz az online jelenlétnek, hiszen sokszor valódi tartalommal – interjúkkal, tárlatvezetésekkel, új megközelítéseket használó műtárgyismeretetésekkel – töltődnek fel a youtube-os, instagramos stb. felületek, noha továbbra is rettegéssel várom az újabb nemzetközi teknős- és macskanapokat, mint a gyűjtemények ilyen vonatkozású tárgyainak bemutatására szolgáló nagy lehetőségeket.

Az anyagi források elapadása már keményebb dió, ami komoly fennakadásokat okozhat kis és nagy múzeumoknak egyaránt. A helyzet a vírus előtt sem volt könnyű, de 2020-ban a múzeumok látogatottsága 80%-kal esett vissza, részben a bezárások, részben pedig a megcsappant utazási kedv miatt. Mindez elbocsátásokkal, a kiállítási terv újragondolásával, felújítások és építkezések elmaradásával, illetve leállásával, valamint a raktározási gondok súlyosbodásával jár.

A környezeti problémák jelenvalósága nemcsak abban mutatkozik meg, hogy hogyan hat a múzeumokra a klímaváltozás, hanem abban is, hogy ők maguk mit kezdenek ezekkel a problémákkal: reagálnak-e rájuk világosan látható módon, beszélnek-e róla, próbálják-e aktivizálni a közönségüket, zöldbebekké válnak-e? Nemcsak azért, mert a hitelességük múlik ezen, hanem mivel nincs más választásuk. Ha be akarják tölteni funkciójukat, akkor valamilyen módon edukálni és szolgálni kell a látogatókat, részt kell venniük a világban, amelynek részei.

A gyarmatosítás öröksége nem csak a British Museumot – mind közül a legkolonialistábbat – érinti. A leg-

eldugottabb egyetemi múzeumokból is kerülnek elő az 1897-es benini bűntetőexpedícióból származó tárgyak, és a tiszteletreméltó nyugati intézmények most forró pogácsaként dobálják egyik kezükből a másikba őket, nagy hirtelenjében nem is tudva, hogy mit kezdjenek velük. Ez azért mégiscsak eredmény. Mármint, hogy visszaadják őket vagy legalább nyilvánosan gondolkodnak róluk. A British Museum előző igazgatója, Neil MacGregor által 2002-ben meghirdetett „univerzális múzeum” elve szerint a Parthenónmárványoknak, a rosette-i kőnek, a benini bronzoknak és más homályos vagy nagyon is világos és konfliktusokkal terhelt eredetű tárgyaknak azért van a gazdag nyugati múzeumokban a helyük, mert azok lehetővé teszik, hogy a világot egyként láthassa a látogató az afrikai maszkoktól egészen Grayson Perry kerámiáig, ezáltal járulva hozzá egy toleránsabb társadalom kialakulásához. Hogy ez a cinikus indoklás máig él és virul, mutatja az idén megnyílt berlini Humboldt Forum példája, amelynek – micsoda véletlen – éppen Neil MacGregor volt az alapító igazgatója.¹

A faji és nemi egyenlőtlenségek nem „csak” a nyugati művészeti kánont érintik, vagyis a múzeumokban bemutatott vagy éppen raktárakban álló műtárgyakat, hanem a múzeumvezetőket éppúgy, mint a kurátorokat, a stábot és a látogatókat. A múzeumi világot, ahogy a művészeti világot is, többnyire nyugati fehér férfiak uralják, annak ellenére, hogy arányaiban jóval több nő szerez muzeológiai, művészettörténeti és más olyan tárgyakból diplomát, amelyekkel aztán múzeumi dolgozókká válnak. Ugyan egyre több nem fehér és nő kerül kuratori, igazgatói pozíciókba, a helyzet összességében mégis elszomorító, a probléma ugyanis strukturális és szisztematikus. 2018-ban a világon kiállított művészeknek mindössze 33%-a volt nő. Szántó András kulturális stratégia jól ismeri ezt a csatamezőt, hiszen doktori

értekezését is a New York-i művészeti világ átalakulásáról írta a Columbia Egyetemen Arthur C. Dantónál, az „art world” fogalmának megalkotójánál. Évtizedek óta ad tanácsot kulturális intézményeknek, főleg múzeumoknak és egyetemeknek. Aki követi az Instagram-oldalát,² láthatja, hogy hol Koppenhágában, hol Berlinben, hol Budapesten, hol Londonban bukkan fel, mindig ott, ahol történnek a dolgok: művészeti vásárokon, múzeumokban, egyetemeken. Mindenkit ismer, és mindenki ismeri. Ha valaki, akkor ő képes arra, hogy megszólaltassa a múzeumi világ főszereplőit, hogy hogyan is látják intézményeik jelenét és jövőjét. És új könyvében, nagyszerű ritmusérzékkel, éppen ezt teszi.

A múzeum jövője című interjúkötetben tizennégy országból huszonnyolc múzeumigazgatót kérdez, akiknek a fele nő. Az interjúkat 2020 tavaszán és nyarán készítette a George Floyd meggyilkolása utáni időszakban a Black Lives Matter mozgalom csúcspontján, amikor a múzeumok jó része zárva volt, és a múzeumi dolgozók (is) megismerkedtek az otthonról dolgozás elméletével és gyakorlatával. A könyv, címével ellentétben, csak a művészeti múzeumokra fókuszál, kihagyva a nemzeti, régészeti, történeti, antropológiai múzeumokat és ezzel egy nagy esélyt a szélesebb merítésre. Persze így is elég befogadnivalót szolgáltat az olvasónak, de talán mégis helyesebb lett volna „A művészeti múzeum jövője” címet adni a kötetnek. A választásait nem indokolja, a munka nem tudományos jellegű, nincs színtézis, se konklúzió, de van nagy fokú diverzitás, tájékozottság, problémaérzékenység és ezekből fakadóan sok jó kérdés. A bevezetőben egy teljesíthető – és előre bocsátom: teljesített – célt határoz meg, miszerint a könyv a múzeumi szektor pillanatnyi hangulatának és gondolkodásmódjának panorámáját kínálja, és az utóbbi évtizedek diskurzusához kíván hozzájárulni a múzeumok lehetőségeiről.

Amit kapunk, az a globális múzeumigazgató portréja. A megkérdezettek 1960 és 1986 között születtek, átlagéletkoruk negyvenkilenc év, jó részüknek közösek a meghatározó múzeumi igazodási pontjaik, mint például a művészeti múzeum radikálisan új koncepciója a párizsi Pompidou Központban Pontus Hultén igazgatósága alatt vagy Harold Szeemann és Okwui Enwezor munkássága. Gondolkodásukat a művészeti vásárokkal, biennálékkal, növekvő művészeti piaccal, blockbuster kiállításokkal és a digitális technológiák térnyerésével benépesített közös mentális térkép határozza meg. Jellemzően elit gazdasági és/vagy művésztörténeti oktatásban részesültek, és évek, évtizedek óta járják a globális művészeti világ nyilvános és láthatatlan labirintusait. A hasonlóságok mellett a különbségek, az egyedi sajátosságok természetesen még érdekesebbek. Szántó visszatérő kérdései közül az egyik legfontosabb, hogy ki hogyan határozná meg a múzeumot. A hagyományos felfogás szerint a múzeumok az emberiség nagyszerű művészetének, múltjának, tárgyainak tárházai, amelyek őrzik, tanulmányozzák és bemutatják azokat. Emellett egyre inkább közös vágy és cél, hogy igaz történeteket mondjanak el a műalkotások által és a műalkotásokról – több szempontból, bátran szembenézve a múlttal és a jelennel is, ahogy Anne Pasternak, a Brooklyn Museum igazgatója fogalmaz. Míg az előbbiekkal Thomas P. Campbell, korábban a Metropolitan Museum of Art, jelenleg a Fine Arts Museum of San Francisco igazgatója is egyetért, az ő meghatározása némileg eltérő: „*A múzeum egy olyan hely, ahol régi és kortárs műtárgyakat mutatunk be, hogy lehetővé tegyünk a látogató számára, hogy megértse saját és más emberek örökségeit és a jelen kérdéseit, és ennek tudatában tevékenyen és kreatívan alakítsa saját jövőjét.*”

A múzeum és közönsége közti párbeszéd fontosságát, a közönség bizalmának visszaszerzését, a gyűjteményhez

való kritikus, elemző, objektív viszonyulást, a nagyobb diverzitás és a nyitottság jelentőségét nemcsak Campbell, de szinte mindegyik interjúalany hangsúlyozza. Az már kevésbé látszik, hogy hogyan fog ez megvalósulni, hiszen az akarat csak az első lépés: idő, tervezés, jelentős átalakítások és rengeteg pénz is szükségeltetik hozzá. Brian Kennedy, a massachusetts-i Peabody Essex Museum – a könyv megjelenése óta lemondott – igazgatója is meglepően őszintén fogalmaz: „*mutass egy fényképet a vezetéséről, és megmondom, hogyan állsz a sokszínűséghez.*” Nos, elég egy gyors keresés a Google-on ahhoz, hogy megállapítsuk, a Peabody Essex Museum vezetősége kétségbeejtően fehér többségű. A legtöbb interjú kimondottan izgalmasra sikerült, olykor felvillantva az interjúalanyok személyes történeteit is. Például Max Holleint, a Metropolitan Museum of Art igazgatóját, miután 1992-ben befejezte gyakorlatát a Guggenheimben, Thomas Krens, az alapítvány nagyhatású igazgatója – akinek működése megváltoztatta a globális múzeumi világ térképét – ezekkel a szavakkal engedte útjára: „*Ha egyszer befejezed a tanulmányaidat, van egy állásod.*” És lőn, a friss diplomás Hollein máris a Guggenheimben kezdhetette pályáját. „*Kevésbé számít, hogy minél több tárgyat gyűjtsünk össze egy helyen, inkább az lesz a fontos, hogyan adjuk át a tárgyakkal kapcsolatos tudást, értelmezéseket és bonyodalmatokat egy tágabb közönségnek*” – válaszolja Hollein arra a kérdésre, hogy hogyan képzei el a jövő múzeumát.

Mindez jól hangzik, és érvényes út lehet, de nem minden múzeum számára. Amikor Marion Ackerman, a drezdai Staatliche Kunstsammlungen igazgatója szavait olvasom arról, hogy „*sok múzeum számára komoly terhet jelent, hogy nemzeti intézmény*”, nem tudok nem gondolni a Magyar Nemzeti Múzeum



A Humboldt Forum előtere a nagy méretű információs toronyként és világító reklámként működő Kosmograffal, © Stiftung Humboldt Forum im Berliner Schloss, fotó: © Alexander Schippel / HUNGART © 2021

élén történt hirtelen váltásra és arra, ahogy az új igazgató, L. Simon László pályázatában meghatározza a múzeum feladatát: „*felkarolandó témákat, ügyeket szállítunk a kormányzati emlékezetpolitikának, illetve, hogy a kormányzat számára is fontos kérdéseket szellemileg előkészítjük.*” Nos, az efféle fejlemények azok, amelyek igazán megnehezítik a múzeumi munkát errefelé, és emiatt lenne izgalmas egy külön interjúkötet a nemzeti, régészeti és történeti múzeumok vezetőivel Budapesttől Londonig, Koppenhágától Újdelhiig.

Mindezt persze nem kérhetjük számon Szántótól. Könyve így is fontos és izgalmas pillanatkép a művészeti múzeumok

helyzetéről a koronavírus-járvány idején, amely nemcsak megmutatja a múzeumok szerepe, jelene és jövője körül zajló diskurzust – nem a tudományos, hanem az intézményvezetőit –, hanem maga is annak katalizátorává válik. Azt hiszem, az idő múlásával csak nőni fog a jelentősége, mint a Nagy Múzeumi Átalakulás küszöbén az intézményvezetők gondolkodásába betekintést nyújtó történeti dokumentumé.

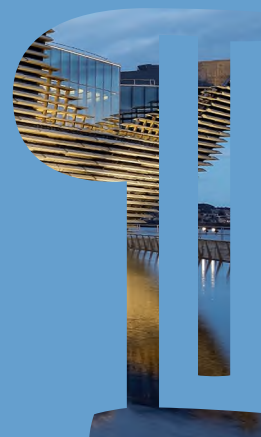
Mint tudjuk, a múlt egy idegen ország, ott másképp csinálják a dolgokat. Néhány évtized múlva talán éppen ennek a könyvnek köszönhetően értjük majd meg, hogy hogyan is csináljuk most.

Az idézetek Borus Judit fordításai, a kötet készülő magyar kiadásából.

| 1 A 2021. július 20-án élőben látogatható kiállítással megnyílt Humboldt Forumról mi is írtunk az *Artmagazin Online Heti Pop* rovatában. Az intézmény a város néprajzi gyűjteményének ad otthont, és a tervek szerint évi ezer eseményt rendeznek itt. | 2 [instagram.com/andraszanto/](https://www.instagram.com/andraszanto/)

„Németh István pályája elején konstruktivista enteriőrökkel kísérletezett, 1948 után fontos kiállítási installációk megoldásával és politikai vezetők otthonainak berendezésével bízták meg. Az 1958-as Brüsszeli Világkiállítás magyar éttermét is Németh tervezte, majd Hidasi Lajos mellett a Budavári Palota belsőépítészeti irodájának lett a vezetője.”

múzeumcafé 85



A MúzeumCafé 85. számát keresse
a nagyobb újságárusoknál és a múzeumshopokban!

múzeumépítészet
lakhatás és fenntartás

RESIDUAL

Resident Art Fair 2021

Nyitvatartás:
2021. december
09-20-ig
H-V 14-19 óra

Cím:
Budapest Art Factory
1138 Budapest, Vízafogó u. 2.

Web:
residentart.com

Kurátorok:
Bánki Ákos
Schneller János

WRT

FAIR 21

resident art